

MİLLİ MÜCADELEDE SITMAYA KARŞI HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİNİN ROLÜ

THE ROLE OF HILAL-I AHMER SOCIETY AGAINST MALARIA IN NATIONAL STRUGGLE

Arzu YALÇIN¹, Mustafa SAYGIN¹

¹Süleyman Demirel Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Fizyoloji Bölümü, Isparta, Türkiye

Cite this article as: Yalçın A, Saygın M. The Role of Hilal-i Ahmer Society Against Malaria in National Struggle. Med J SDU 2020; (özelsayı-1):17-22.

Öz

Sıtma (malarya); parazit taşıyan dişi anofel sivrisinekleri, beslenme sırasında kişilere aşıladıkları Plasmodium parazitlerinin eritrositlerini enfekte ettiğinde gelişen bulaşıcı bir hastalıktır. Birinci Dünya savaşı zamanında bilhassa İzmir’de açılmış olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti merkezi en etkin mihrak yerlerinden bir tanesiydi. Üstelik İzmir limanının açık olmaması ve harp bunalımı merkezin mühimini göstermekteydi. Odak noktasından geçen askeri birliklere her çeşit tıbbi malzeme, tıbbi aletler, hasta yatağı, yorgan, çarşaf, çamaşır ve kıyafet gibi gereçler verildiğini ve sifiliz, malarya, tifüs, kolera’ ya benzer müstevli rahatsızlıklarla da mücadele yapıldığını görüyoruz. Rusya’da Çarlık düzeninin bitmesi ile Rusların elle geçirdikleri illeri boşaltmaları neticesinde Sivas ehemmiyetini yitirdi. Hilâl-i Ahmer hastanesi limandan yapılacak hasta sevklarine yardım ederek, ilk önce Samsun’a aktarılarak, Samsun’dan Trabzon bölgelerine egemen olmuş sıtmayla mücadele yapıldı. Batı Cephesinde kimi zaman delegelerden ilaç isteği talebinde bulunuyorlardı. Gerçekten, sıtma savaşında kullanılan kinin bulunması zor ve pahalı bir ilaçtı. Batı Cephesinin kinin talebine Ankara delegeliği 2 Mayıs 1922 tarihinde; “Hilâl-i Ahmer depolarında tüm ihtiyaçlarına karşılık hâlihazırda üç yüz kilo kinin bulunuyordu. Dolayısıyla istekte bulunulan beş yüz kilonun verilmesi maddi bakımdan olanak olmadığı” cevabı söyleniyordu. Hilal-i Ahmer Derneği olanakları doğrultusunda cepheye destek oluyordu. I. Dünya Savaşı sonrası Doğu Anadolu’ya

münbais kurullar, Trabzon, Akhisar, Nazilli, İzmir-Alaşehir, Adana ve Konya, Gördes, mübadelede Yunanistan (Girit, Batı Makedonya, Selanik) gönderilerek Hilâl-i Ahmer vasıtasıyla fazla ölçüde kinin verilmiştir. Kurulun tutanağında yüz bine yaklaşan bireylerin sıtma hastalığı içerisinde bulunduğu ilan edilmiştir. Hilâl-i Ahmer Derneğinin faik çabalarıyla Birinci Dünya savaşı ve Milli Mücadele zamanında sıtma ile aktif biçimde mücadele edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Sıtma, Kinin

Abstract

Malaria; female anopheles mosquitoes that carry parasites are an infectious disease that develops when they infect the erythrocytes of Plasmodium parasites that they infuse people during feeding. The Hilâl-i Ahmer Cemetery, which was opened especially in Izmir during the First World War, was one of the most effective focal points. Moreover, the Izmir harbor was not open and the war crisis showed the importance of the center. We see that military troops passing through the focus point are given all kinds of medical supplies, medical instruments, patient beds, quilts, bed linen, clothes and clothes, and combating muscular ailments similar to syphilis, malaria, typhus, cholera. With the end of the Tsarist order in Russia, Sivas lost its importance as a result of the evacuation of the provinces that the Russians captured. Hilâl-i Ahmer hospital was helped by patient referrals from

İletişim kurulacak yazar/Corresponding author: arzuylcin07@gmail.com

Müracaat tarihi/Application Date: 05.03.2020 • **Kabul tarihi/Accepted Date:** 27.07.2020

ORCID IDs of the authors: A.Y. 0000-0002-7738-5477; M.S. 0000-0003-4925-3503

the port and transferred to Samsun, and the malaria was struggled from Samsun to Trabzon regions. Sometimes they asked for delegates' requests for medicine on the Western Front. Indeed, quinine used in the malaria warfare was a difficult and expensive drug to find. Ankara delegation to the quinine request of the Western Front on 2 May 1922; "In the Hilâl-i Ahmer warehouses, there were already three hundred kilos of kinin in response to all their needs. Therefore, it is said that it is not possible to give the five hundred kilos requested financially" Hilâl-i Ahmer Association was supporting the front in line with its possibilities.

After the First World War, many quinine were given by means of Hilâl-i Ahmer by sending individual boards to Eastern Anatolia, Trabzon, Akhisar, Nazilli, İzmir-Alaşehir, Adana and Konya, Gördes, Greece (Crete, West Macedonia, Thessaloniki) in exchange. It has been announced in the minutes of the Board that individuals approaching one hundred thousand are in malaria. The foul efforts of the Hilâl-i Ahmer Association actively fought against malaria during the First World War and the National Struggle.

Keywords: National Struggle, Malaria, Kinin

Giriş

Cenevre Sözleşmesi (22 Ağustos 1864)'ne den kadar, savaşlarda mecruh olan askerler, vefat edenlerin gömülmesi ve savaş esirleri üzerine uluslararası kesinlikle hüküm bulunmamaktaydı. Cenevre Anlaşmasında harp de bulunan devletlerin oluşturacakları muavenetlerle ilgili hükümler; kurtarma örgütü, sıhhat binaları, sağlık görevlileri ile gönüllü hemşirelerin durumları ile ilgili sivil ve mecruhlar bulunuyordu. Cenevre'de toplanan milletlerarası konferansta imzalanan muahedeyi 5 Temmuz 1865 tarihinde kabul eden Osmanlı Devleti, 1877-1878 Osmanlı ve Rus Harbi boyunca Salîb-i Ahmer amblemine karşılık olarak Hilâl-i Ahmer amblemini kullanacağını duyurdu. Hilâl-i Ahmer Derneği; "Mecrûhîn ve Zuafây-ı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti" Hilâl-i Ahmer'e tahvil edilerek 14 Nisan 1877'de kuruldu (1).

Hilâl-i Ahmer Derneği, harp de mühim gayretler gösterdi. Hilâl-i Ahmer Derneği, 1877-1878 Osmanlı ve Rus Harb'inden sonra 1911'de İtalyanlar ile Trablusgarp Harb'ine değin etkinlik yönüyle bir sessizlik içerisindeydi. Sadece 1897 senesinde Yunanlılar ile yapılan harpte iki hastane gemisi ile mecruh askerler taşındı (2). Trablusgarp-Balkan harplerinde aktif biçimde vazifesi vardı. Trablusgarp'a sevk edilen üç farklı sıhhat kurulu, orada bulunan rahatsız olan, mecruhlara muavenet yaptı (3). Buradaki üç kurul tarafından Trablusgarp vazifeleri sırasında üç binden çok hasta ve mecruh tedavisi yapılmıştır. Birinci kurul: üç yüz kırk yedi mecruh, yüz elli altı hasta; ikinci kurul: beş yüz yetmiş beş mecruh, iki yüz on iki hasta; üçüncü kurul: bin yedi yüz on sekiz mecruh ve hasta tedavi etmiştir. Sadece bu rakamlar kayıtlı kişilerdi. Mecruhlarda arasında ölüm oranı takribi yüzde dört oranındaydı (4). Hilâl-i Ahmer Derneği, Balkan harbinde, rahatsızlıkları olan, mecruh erlerle, tutsak ve göçmenlere muavenette bulunmuş ve harbin ciddi neticesini azaltmaya çalışmıştır (3). I. Dünya Savaşı tıp tarihi açısından

dan büyük bir kırılma noktası oldu. Savaş öncesi dönemde tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de müstevli hastalıklarıyla ilgili bilgi birikimi oldukça sınırlı ölçüdeydi. Savaş yıllarında birçok hastalıkla deneme yanılma yoluyla mücadele edilmeye çalışıldı. Hastalıkların yaygın bir hale gelmesinin başlıca sebepleri arasında hijyen koşullarının tam manasıyla sağlanamaması geliyordu. Cepheden sivil, sivilen ise cepheye geçişlerde gerekli arındırmalar yapılmadığı için hastalıkların yayılmasının önüne geçilemedi. Sivil halka hizmet veren doktorların büyük kısmının silâh altına alınması, halk sağlığında bozulmalara neden olan yegâne sebep oldu.

Osmanlı Devleti'nin kaybettiği topraklardan yapılan göçlerle hastalıklar farklı bölgelere taşındı ve Anadolu'nun sıhhi yapısı bozuldu. Farklı cephelerde mevsime bağlı olarak değişik hastalıklar görüldü. 1918'den sonra Anadolu'nun sıhhi yapısı giderek bozuldu. Malarya ve sifiliz ilk etapta göze çarpan yaygın hastalıklardandı (5).

Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer

Osmanlı ve Rus harbinin başlamasıyla beraberinde bir sağlık kuruluşuna gereksinim hissedildi. Bunun üstüne Sıhhiye Nazırı Marko Paşa'nın başkanlığında yapılan bir toplantıyla 14 Nisan 1877'de Osmanlı Hilâl-i Ahmer Derneği resmi olarak kuruldu (6).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Faaliyetleri

Hilâl-i Ahmer Derneği (1877) çalışmalarıyla zamanın mühim muavenet derneği olmuştur. Dernek, Osmanlı ve Rus Harbinin başlamasıyla Osmanlı'nın taraf bulunduğu Balkan ile I. Dünya Harpleriyle Milli Mücadele zamanında erler, sivililer ile harp sebebiyle mağdur muhacirlere gereksinim duydukları her husus da destek olmuştur (7). Bu desteklerden en mühim ise sağlık alanında süren çalışmalardır. Özel olarak milli mücadele senelerinde dernek, tüm cephelerde yahut cepheye uzak olmayan bölgelerde kurulan Hilâl-i Ahmer

hastaneleri, hemşireler, hastane gemileri, hasta nakil araçları, gönüllü hasta bakıcılarıyla harp yerinde yara alan kişilere ve rahatsızlanan yüz binlerce erlere şifa ve bakım yardımında bulunmuşlardır. Hilâl-i Ahmer Derneği vasıtasıyla yardım grupları cephelerde bulunan hastanelerin yanı sıra hem mecruhlara şifa, hem de halka aş yapan, çayevi benzeri faaliyetlerde bulunan bu hizmetler, bütün vatanı yapılmıştır. Bunların beraberinde dernek bir mühlet sonunda doğal afetler sonucunda, oluşan hasarlarda da yardımda bulunmuştur (8, 9). Hilâl-i Ahmer bütün halkla iç içe olabilmek için, desteklerini harp yerlerine kolay ulaşabilmesini sağlamak, 1911 senesinden başlayarak yurtta umumi olan merkezler açılmıştır. Mühim ehemmiyeti bulunan İzmit derneğinin açılış tarihi tam olarak bilinmemektedir. 1911 Ekim Kızılay Arşiv evraklarında İzmit Mutasarrıfı aracılığıyla Hilâl-i Ahmer Derneği İzmit merkezine hizmete girdiği bildirilmiştir. Hilâl-i Ahmer Derneği, İzmit merkez ilçeleri haricinde Karamürsel, Kandıra ilçeleri ile Bahçecik bölgesinde 1912 senesinde; Akçaova, Şahinler, Hendek ve Derince bölgesinde 1914; Taraklı, Karasu ve Sapanca bölgelerinde 1915'te merkezlerinin olduğu ve bu merkezler vasıtasıyla hareketlerini sürdürdüğünü belirtilmektedir (10).

Milli Mücadelede Sıtma

Sıtma, Plasmodium türü parazitlerin neden olduğu, taşıyıcı olarak dişi anofel sivrisinekler tarafından insanlara bulaştırılan enfeksiyonel, ölümcül bir hastalıktır (11).

Anofel, dünya üzerindeki dört yüz aynı soydan gelen üstün bir soydur. Kimi anofeller sabah, kimileri akşam karanlık olduğu zaman hücum eder, kimi evlerin içerisine yerleşir, kimileri çalılık ortamda bulunurlar; kimileri beyaz tenli kişileri, kimileri siyah tenli kişileri enfekte eder. Anofeller; gündüz veya gece karanlık olduğu zaman hücum eder, evlere girenleri, çalılıklarda kalanları, siyah ya da beyaz soyu seven farklı çeşitleri mevcuttur. Kimileri durgun sularda, kimileri de hızlı akan pınarlarda yıkanır. Sıtma, çok fazla değişik cinsleri ile yetenekli taşıyıcısıyla, neredeyse her tür coğrafi alanda, fazla sayıda rahatsızlığa neden olmuştur (12). Sıtma ile en fazla tropikal ve subtropikal bölgelerde karşılaşılır. Aylık yaklaşık sıcaklık on altı dereceden fazla olduğu zamanlarda anofel sıtma parazitleri çoğalır. Sıcaklığın ise on sekiz ve yirmi yedi derece aralığında olduğu bölgelerde, anofel sıtma parazitleri için çok fazla uygun bir yaşam alanı oluşur. Başka mühim bir etken ise yağış ve havada bulunan su buharı oranıdır. Sivrisinekler yerlerini değiştirdikleri zaman çok su kaybettiği için Temmuz ve Ağustos aylarında sıtmayı dağıtma tesirleri azalır, buna rağmen Eylül ve Ekim ayları, sıcak ve su buharı bulunduğu için dolaylı malaryanın nüfuz etmesi bu zamanlarda

çok rahat oluyordu. Anofeller devinime geçince üç kilometrelik bir bölgede etkin olurdu. Daha çok sıcak havada ve geceleri etkinliğe geçiyorlar, gündüzleri de oldukları bölgelerde kalırlardı. Aralık, Ocak, Şubat aylarında ise açık olmayan alanlar ile az ışık olan bölgelerde pasif olarak kalırlardı (13).

Sivrisineklerin taşıdığı Malarya mikrobu sağlıklı kişiyi soktuğu zaman kişide hastalık hemen başlamaz, dokuz ve on yedi gün geçmesi gerekir. Dokuz ve on yedi gün geçtikten sonra vücutta sıtma mikrobu, daha çok kemik iliğine, dalağa, beynin ince ve karaciğere yerleşiyordu. Sıtma rahatsızlığı olan kişilerde; kişiler zayıflar, kişilerin kolları ve bacakları zayıflar, karınları şişer ve şekilsiz bir görünüm alır, kişilerin çalışmaması, yürüyememesi gibi durumlar olurdu (13).

Sıtma Mücadelesi

Sıtma, savaş zamanlarında mühim sağlık problemlerinden biriydi. I. Dünya Harbi senelerinde cephe sıhhat teşkilatlarının incelemelerinde, malarya memleketin bütün bölgelerinde çok geniş yayılım gösteriyordu. Harp bittikten sonra başka ülkelerden gelen erlerin Anadolu yöresinde hastalığı çok fazla yaygınlaştırdıklarını gördüler. Sıtmanın Türkiye genelinde geniş bir alanı kapsamına rağmen merkez bölgelerden, kırsal alanlara sevk edilmesi amaçlanan devaların, bazı zorba kişilerce bölüşülmüş olması kırsal alanlara ulaşmada sorun teşkil etmiştir. Anadolu'nun kimi yerleşim yerinde malaryadan kaynaklanan mahallerin arınması için imar hareketleri de Milli Mücadele sebebiyle başarısız oldu. Malarya müstevli 1924 senesinde çok kötü boyutlara erişti, çiftçiler topraklarını bıraktılar, kentlerde ise varlıklı insanları ve bütün milleti etkiledi. Üstelik kimi kentlerde mektepler, hastane olarak kullanılmak zorundaydı. Malarya yüzünden meydana gelen durumların sebebiyle, ansızın oluşan vefatlar, memlekette korku ile velveleye sebebinin oluşturdu. Durumları takiben Hilâl-i Ahmer Derneği faaliyette geçmesiyle Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, malarya savaşı başladı (14). Malarya virüsü içeren kişide oluşan eşeyli üreme ile çoğalan sivrisineklerin başka kişilere taşınmasını önlemek oldukça ehemmiyetliydi. Hedefe ulaşmak için bir bölgede yaşayan kişilerin vücutlarında eşeyli üremeyle çoğalmalarını engellemek gerekiyordu. Kinin ilacı içerek malaryadan korunmak, kısa bir zamana kadar mutlak bir hale geldi. Tüm bir bölgenin milletine kinin vermek suretiyle kimi bölgelerde elde edildiği düşünülen başarıların, bazı bölgelerde bu başarıya ulaşamadığı çok geç zaman sonra fark edildi. Kinin ile tedavide ilaçlarla kişilerin vücudunda bulunan malarya parazitini yok etmek muhtemeldi. Ama tüm rahatsız olan kişileri iyileştirmek ile rahatsız olan kişilerin kanlarında bulunan eşeyli üreme ile çoğalmayı yok etmek pratikte muhtemel değildi (15).

Malarya savaşında önlem almak ve malarya'lı bir kişiyi iyileştirmede uygulanan deva kinin, iktidar aracılığıyla yoksul halka ücretsiz verilmesiyle sağlık görevlilerine ilaçlar şeklinde sevk edildi. Malarya savaş teşkilatında hâlihazır da olan bölgelerde malarya doktorları, her vatandaşa malarya koruma, kontrol yapmak ile gerekli olan devaları sunmaları ile görevliydi. Yurt sınırları dışından getirilen kininin, dış ülkelere alımını Sağlık Bakanlığı tarafından yapılırken, 1935 senesini takiben Kızılay kanalıyla sağlandı. Yurt dışından getirilen kininlerin sevk edilmesi, öncü sırada bayi olan Ziraat Bankası aracılığıyla temin edildi. Bakanlar kurulundan bayilik izini alan kişiler ikinci sırada kuruluşlar sıfatı ile dükkânlarında "Devlet Kinini" satılır levhası mevcut olması şartıyla kinin satımı yapabileceklerdi (16).

Milli Mücadelede Sıtma Mücadelesi ve Uygulamaları
Osmanlı Devleti'nde Milli Mücadele'nin ilk günlerinden itibaren sunulan sağlık hizmetleri istenilen seviyede değildi ve toplumun birçok yerinde veba, kolera, çiçek, verem gibi bulaşıcı rahatsızlıklar için karantina önlemleri uygulanmaya çalışılıyordu. İtilaf Devletleri'nin Anadolu'yu işgale başlaması ile bu işgallere tepki gösteren Türk halkı, bir yandan da müstevli hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalıyordu. Bu dönemde müstevli durumunda olan başlıca hastalıklar; dizanteri, iskorbüt, humma, malarya, indifa (kızamık), kabakulak, sifiliz, çiçek ve kazıklı hummadır. Ayrıca salgın seviyesinde olmamakla birlikte tifo, tifüs ve kuduz vakalarına da rastlanılıyordu. Bu hastalıkların dışında sıtma ve verem rahatsızlığına yakalanan kişi sayısı da bir hayli fazlaydı (17).

Savaş yıllarında istatistikler çok düzenli tutulmamış fakat bazı bölgelerle ilgili kayıtlar olduğu görülmüştür. Bu bağlamda Samsun kesiminde yüzde yetmiş, Ordu kesiminde yüzde elli, Toros da tüneller de çalışan işçiler de yüzde elli, Söke yöresinde yüzde kırk dört, İstiklal Harbinde savaşan erlerde de yüzde kırk oranında sıtma mikrobuna rastlanmıştır. Ayrıca tutulan bir başka istatistiğe göre 1917-1925 seneleri arasında en çok sıtmalı hastanın olduğu iller arasında yüzde doksan oranıyla Ankara ile Denizli olduğu saptanmıştır (18). Hilâl-i Ahmer Kurulu İzmit yöresinde eşya ve erzak tevzisi gerçekleştirirken hem de sağlık sorunlarıyla ilgilenmiştir. Nihaye kurulun en fazla rastlantı ettiği rahatsızlık diyare ve malaryaydı. Diyare çok fazla çocuklarda görülmektedir. Kurula göre rahatsızlığın bu denli fazla görülmesinin sebebi kişilerin sokakta yaşamları ve taze meyve tüketmeleridir. İzmit illi yöresinde Hilâl-i Ahmer Derneği sağlık kurumları ile muayenehanelerde iyileştirmek üzere yüz seksen dört diyare, iki yüz on beş malarya, otuz altı ateşli hastalık, on dört çeşit olmak üzere toplam dört yüz kırk dokuz hasta müracaat etmiştir. Bu hastalara yedi yüz

elli gram kinin, iki kilo sülfat, beş yüz gram hint yağı ve belirli bir miktarlarda farklı ilaç tedavisi yapılmıştır. Burada rahatsız olan kişilerin çoğunluğu Karamürsel'e sevk edilmiştir. Karamürsel'de doktor olmaması sebebiyle, 26 Temmuz 1921 tarihinde Hilâl-i Ahmer ismini Doktor Rüştü Bey vasıtasıyla klinik olarak hizmette girmişti (19). Sıtma, Balkan Harpleri boyunca Türkiye'deki nüfusun mühim bir kısmını etkilemiş, 1910'da devlet tarafından yoksullara ücretsiz kinin dağıtılmıştı. 1913'te parası olmayan ve çiftçilikle ilgilenen kişilere ücretsiz kinin dağıtımını düzenleyen tüzük de İtalya hükümetindeki gibi kinin kullanımı model olarak uygulanmıştır (20). Birinci Dünya Savaşı boyunca 1917'de kininin ucuz satılması ile ilgili bir yasa çıkarıldı. Bunlara karşın, alınan tedbirler yeterli olmamış ve sıtmadan dolayı vefatlar olmuştur. Gösterilen tüm çabalara karşın, dört sene devam eden savaş sırasında dört yüz altmış bir bin yedi yüz doksan dokuz sıtmalı askerden yirmi üç bin üç yüz elli bir bini hayatını kaybetmişti. Tezkerelerini alan çok fazla asker malaryanın birçok yere ulaşmasında taşıyıcı rol oynamıştır (21).

Millî Mücadele boyunca malarya yayılımı ürkütücü bir yol oluşturmuş, silahlı kuvvetlerinin çoğunluğunun malaryalı olduğu fark edilmişti (22). Malarya rahatsızlığına yakalanan sivillerin genel nüfusun yarısını oluşturduğu söyleniyordu (23).

Sonuç

Sıtma, insanlık tarihinin bildiği en eski salgın hastalıklarından birisidir ve sıtma mikrobi insan eritrosit hücrelerinde çoğalır. Milli mücadele döneminde de sıtma salgını büyük oranda yaşanmıştır. Milli mücadele döneminde sıtma salgını askerler ve halkı çok fazla etkilemiştir ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hastaneler, dispanserler açmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti savaşta; mecruh ve hasta bakımını yanı sıra en çok salgın hastalıklardan biri olan sıtma hastalığının tedavisinde de yardımda bulunmuş ve sıtma salgınını önlemek amacıyla hastalara tedavi olarak kinin ilacı dağıtarak sıtma ile mücadelede rol almıştır. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Derneği; Cumhuriyet'in kuruluşu ile 1923'te "Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti", 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti", 1947'de "Türkiye Kızılay Derneği" adıyla günümüzde halen çok farklı alanlarda yardıma ihtiyacı olan her millete hizmet etmektedir. Milli Mücadele döneminde, doğal felaketlerde, bulaşıcı hastalıklarda ve yardıma ihtiyaç duyulan her alanda her zaman faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu da toplumsal dayanışma, paylaşma ve zor günde her milletten insana ulaşma ve yardım etme gayesiyle faaliyetlerini yürütmektedir. Zor zamanlarda daha çok ihtiyaç duyulan dayanışmanın sembolü haline gelerek insanlar birbirine destek olmasına aracılık etmektedir. Bu sayede dünya daha

yaşanılabilir bir hale gelecektir. Milli mücadele döneminde bir salgın haline gelen sıtma ile mücadelede Hilal-i Ahmer Cemiyeti nasıl bir rol aldıysa günümüzde meydana gelen Corona virüsüyle mücadelede de aynı rolü üstlenerek toplumsal ve sosyal sorumluluğunu yalnız milletimize değil tüm milletlere göstermektedir.

Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesince düzenlenen 100. Yılında Millî Mücadele'de Sağlık Hizmetleri Sempozyumunda 21 Kasım 2019 Perşembe günü "Millî Mücadelede Sıtmaya Karşı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Rolü" başlıklı sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Kaynaklar

1. Çapa M. Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1915-1925). 2. Baskı. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2010.
2. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası, 17.
3. Çapa M. Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1915-1925). (2. Baskı)Ankara, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2010; 15.
4. Akgün ve Uluğtekin, Hilâl -i Ahmer'den Kızılay'a. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları; 2002; 92.
5. Sağlam T. Büyük Harpte 3. Orduda Sıhhi Hizmet, İstanbul, 1941; Özbay K, Türk Askeri Hekimliği Tarihi ve Askeri Hastaneleri, İstanbul,1976; Özdemir H, Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918, Ankara, 2010.
6. Ömer B.Hanımevendilere Hilâl-i Ahmer'e Dair Konferans, Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası, İstanbul, 1330; 17-18.
7. Tepekaya M, Kaplan L. Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin kuruluşu ve faaliyetleri (1877-1923). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2003;10:147-202.
8. Akgün SK, Uluğtekin Murat. Hilâl -i Ahmer'den Kızılay'a. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları; 2002.
9. Aslan NO. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin çalışmalarından bazı kesitler. Atatürk Der 2004;4(2):219-36.
10. Sarı M. Milli mücadele döneminde İzmit ve çevresinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetleri (1919-1923). Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu;2014;Mayıs 2-4; Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları; 2015.
11. Kader Ç, Erbay A. "Yurtdışı Kaynaklı PlasmodiumFalciparum Olgusu", Bozok Tıp Dergisi 4, sy. 1, 2014; 79.
12. Nikiforuk A.Mahşerin Dördüncü Atlısı,Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi, (Çev: Selahattin Erkanlı), İstanbul: İletişim Yayınları. 2000.
13. Sıtma. Ankara: Sıhhat ve İçtimai MuavenetVekaleti Yayınları 1939; 1-4.
14. Aksu L. Malarya (Sıtma)-Tarihçe, Coğrafya, Türkiye'de Sıtma, Entomoloji, Bakteriyoloji, Biyoloji, Klinik, Patoloji, Tedavi, Mücadele ve Profilaksi. 1943;26, 34, 189.
15. Erel M. Sıtma ve Sıtma Savaşı, Samsun Üniversite Haftasından Ayrı Basım, 1944; 197.
16. Hot İ."Sıhhiye Mecmuasına Göre Ülkemizde BulaşıcıHastalıklarla Mücadele 1913-1996", İstanbul Üniversitesi SağlıkBilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2001;52-53.
17. Kopar M. "İstiklal Harbi Sıhhi Raporu (1920-1923)", Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, C.4, No:8, 2017; 223.
18. Tuğluoğlu F. "Türkiye'de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)", Türkiye Parazitoloji Dergisi, 32, (4), 2008; 353.
19. Kızılay Arşivi, Kutu No: 26, Belge No: 37-1, 37-2, 37-3; Onuncu İzmit Havalisi İmdat Heyet-i Reisi'nden Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Riyaseti'ne (28 Ağustos 1337/1921).
20. Sıtmalı Mahallerde Fukara Ahaliye ve Zürrâya Meccanen Kinin Sağlanması Hakkında Nizamnâme (22 Cemaziyelahir 1331-16 Mayıs 1329-29 Mayıs 1913). Bkz.:Düstur, 2. Tertip, Cilt 5, İstanbul, 1332, s. 506.
21. Özdemir H.Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918, Türk Tarih Kurumu Yayınları 104, Ankara, 2005; 146, Abdullah Lüleci, İstanbul'da Salgın Hastalıklar (1918-1922), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2009;14.
22. Tekir S. "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye'de Sıtma İle Mücadele Faaliyetleri (1923-1930)", Tarihsel Süreçte Anadolu'da Sıtma, Gece Kitaplığı, İstanbul, 2017; 398.
23. Özkan O. "Atatürk Döneminde Sağlık Politikası", Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 513, Ankara, 1982; 195.